

Nusayrîler/Arap Alevîler Kimdir?¹

Nusayrîler, Arap kökenli Alevî Müslümanlardır. 11. İmam Hasan el-'Askerî'den sonra onun en yetkin ve erdemli öğrencisi Muhammed b. Nusayr'ı (ö. 883) otorite kabul ettikleri için bu adı aldılar. Fakat onlara Arap Alevîler demek daha doğru olur. Çünkü yeni bir dinsel doktrin ortaya koymayan ve tek fonksiyonu Ehlibeyt öğretisini doğal haliyle insanlara aktarmak olan Muhammed b. Nusayr da sonuçta bir Alevîdir. Ana kaynağa intisap etmek, kaynağın bir koluna intisap etmekten evla olduğu için, biz onlara bundan sonraki satırlarda Arap Alevîler diyeceğiz. Onlara bu ismi vermekle hem onları diğer Alevîlerden ayırt etmiş, hem de dinsel olarak Hz. Ali'ye dayandıklarını belirtmiş olacağız.

Arap Alevîlerin ataları, diğer Arap kabileleriyle birlikte gerek İslam'dan önce gerekse İslam'dan sonra Arap yarımadasının çeşitli bölgelerinden kuzeye doğru göç ettiler. Birden fazla sayıda gerçekleşen bu göçlerin sebebi iktisadi ve siyasi idi. Üstat Münir eş-Şerîf, *el-'Aleviyyûn men hum ve eyna hum (Alevîler Kimdir ve Nerededirler?)* adlı kitabında bu noktaya şöyle değinir:

Sonradan Alevîler olarak adlandırılacak olan Arapların bu dağlara göçü bir seferde değil, bir kaç seferde tamamlanmıştır. Kanımca toplu bir şekilde altı defa göç etmişlerdir. Bu göçlerden birincisi Hz. İsa ve Hz. Muhammed arasındaki dönemde; ikincisi Hz. Muhammed'den sonra 13/636 yılındaki İslam-Arap fetihleri döneminde ve sonrasında; üçüncüsü 5./11. yüzyılda Arap olmayan Müslümanların yaptıkları zulümler esnasında; dördüncüsü 7./13. yüzyılın başlarında Emîr Hasan bn. Mekzûn es-Sincârî döneminde; beşincisi 704/1305 yılında Kisravânî saldırısı sırasında ve sonuncusu Osmanlı padişahı Yavuz Selim'in 923/1516 yılında bölgeyi ele geçirmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Bu toplu göçlerin yanı sıra bireylerin baskı ve zulümden kaçmak ve bu dağlarda aşiretlerinin yanında korunmak için tek başlarına yaptıkları göçler de vardır.

Arap Alevîlerin Arap kökenli olduklarının en büyük kanıtı Tenûhî, Gassânî, Hazrecî, Kindî, Tâî ve Taglibî gibi köklü Arap kabilelerinin isimleriyle sonlanan nesepleridir. Alevîlerin 1936 yılında Kırdâha beldesinde yapmış oldukları kongrede aldıkları ve hem Fransız Dışişleri Bakanlığına hem de Paris'te bağımsızlık görüşmelerini yürüten Suriye temsilci heyetine ilettikleri kararları içeren tarihî belge, bu konuyla ilgili önemli bilgiler içerir. Bu tarihî belgede yer alan bir paragraf, Alevîlerin soyları ile ilgili şu açıklamaya yer verir:

Alevîlerin soy bakımından Arap olmayan kavimlere dayandıkları iddiası karşısında bilimsel bir tartışmaya girmiyor, onur ve haysiyetimizi korumak maksadıyla susmayı tercih ediyoruz. Şu açık bir gerçektir ki Alevîler, Alevî dağlarına,² Alevîliğin ve aynı zamanda Araplığın anavatanı

¹ Bu yazı, temel olarak Suriyeli Arap Alevî din adamı Şeyh Mahmut es-Sâlih'in *en-Nebeu'l-yakîn* adlı referans kitabına dayanmaktadır.

² Suriye'nin batısında yer alan ve Arap Alevîlere yüzyıllarca mesken olan dağlar.

olan Irak'tan göç etmişlerdir. Her türlü aklî ve naklî kanıt, Alevîlerin halis bir Arap soyundan geldiklerine işaret eder. Gelenek ve göreneklerimiz, ahlak anlayışımız, sosyal yaşantımız, dilimiz, eğilimlerimiz, kültürümüz, nesilden nesile aktardığımız halk söylencelerimiz gibi sayısız faktör, Arap kökenli olduğumuzun en büyük kanıtıdır. Övünçle belirtmemiz gereken bir diğer nokta da şudur ki Alevîler, Irak topraklarında İmâm-ı Ali'yi destekleyen Arap kabilelerinin torunlarıdır.

Üstat Muhammed Kürd Ali *Hitatu's-şâm* adlı eserinde şöyle der:

Şam'a bağlı Havrân ve Belkâ gibi yörelerde yaşayanların bir kısmı halis Arap'tır. Bu özellik, yabancı bir kan kabul etmeyip Araplıklarını koruyan topluluklarda açıkça görülür. **Buna örnek olarak, Alevî sıradağlarında yer alan Havrân dağı ve Kelebiye dağı sakinleri verilebilir. Bu yörelerdeki nüfusun halis Arap kanı taşıdığına dair kanıtlar oldukça açıktır.**³

Türkiye'de Hatay, Adana ve Mersin illerinde yaşayan Arap Alevîler, Osmanlı döneminde ve öncesinde buralara Suriye ve Irak'tan gelen Arap Alevîlerin torunlarıdır. Onlar, Türkiye Cumhuriyeti Devletine bağlı, yasalara saygılı, demokrasi ve laikliği içtenlikle benimsemiş yurttaşlar olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Arap Alevîlerde Din Kavramı

İslamî öğretiyeye göre din; yüce Allah'ın peygamberler aracılığıyla, kendisine nasıl ibadet edileceğine ilişkin koyduğu kanunlar ve çizdiği yoldur. Din beş temele dayandırılabilir. Bu temellerden birincisi Yaradan'ı tanımak; ikincisi Yaradan'ın gönderdiği elçiyi tanımak; üçüncüsü nasıl ibadet edileceğini bilmek ve bu doğrultuda amel etmek; dördüncüsü erdeme sarılmak ve ahlaksızlığı dışlamak; beşincisi kıyamet gününe inanmaktır.⁴ Semavî dinleri tamamlayan İslam dini, bu beş temeli de kapsar. **“Allah katında din İslam'dır...” (Âli 'İmrân:19)**

Arap Alevîlerin dini; Allah'ı tek bilmek ve O'nu yaratılmışlara benzemekten tenzih etmek, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmek, ahirete inanmak ve İslam'ın buyruklarını yerine getirmek üzerine kuruludur. Buna ek olarak Şiîler gibi bütün Arap Alevîler, bu dört ilkenin yanında beşinci bir ilkenin daha varlığına inanırlar: **İmâmet**. Evet, her Arap Alevî, imâmetin dinî bir önderlik olduğuna, yüce Allah'ın istediğini peygamber olarak seçtiği gibi imâmete de istediğini seçtiğine inanır. **“Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçme hakkı yoktur...” (Kasas:68)** Peygamberden sonra onun vazifesini üstlenecek İmâmı, yüce Allah, peygamberine bildirir ve onu ümmete tanıtmasını emreder. Peygamberimizin İmâm-ı Ali'ye söylediği aşağıdaki söz, kendisinden sonra imâmlık makamının Hz. Ali'ye ait olduğunu ispatlamaktadır: **“Senin**

³ Muhammed Kürd Ali, *Hitatu's-şâm*, c. 2.

⁴ Muhammed Hüseyin, *Aslu's-şî'a ve usûluhâ*, s. 100–101.

bana göre konumun, Harun'un Musa'ya göre konumu gibidir. Tek bir farkla: Benden sonra peygamber gelmeyecektir.”⁵

Hiz. Harun'un Hiz. Musa'ya göre konumu oldukça açıktır. Kur'ân-ı Kerîm, Hiz. Musa'nın Allah'a ettiği dua aracılığıyla bu konumu açıkça belirtir: **“Bana ailemden bir yardımcı ver, Kardeřim Harun'u. Onunla sırtımı kuvvetlendir. Onu işime ortak kıl.”** (Tâ, Hâ:29–32) Bir başka ayette Hiz. Musa kardeşine şöyle emreder: **“...Musa, kardeşi Harun'a dedi ki: Toplumum içinde yerime sen geç...”** (A'râf:142)

Yukarıdaki hadis-i şerif, Hiz. Harun'un Hiz. Musa'ya her görevinde ortak olduğu gibi, Müminlerin efendisi İmâm-ı Ali'nin de Hiz. Muhammed'e – nübüvvet haricinde – her görevinde ortak olduğunun açık bir kanıtıdır. Nübüvvet ve imâmet arasındaki fark açık seçik bellidir: Nebi, kendisine Rabbinden vahiy edileni insanlara bildirir. İmâm ise Nebi'den öğrendiklerini insanlara iletir. Nebi, Allah'tan aldığını tebliğ etmekte, İmâm ise Nebi'den aldığını tebliğ etmektedir. Arap Alevîlere göre İmâmlar Oniki tanedir. Onlardan her biri, ardından geleni tayin etmiştir. **Oniki İmâmların ilki, son Peygamberin halifesi ve vasisi olan İmâm-ı Ali el-Murtazâ'dır. Diğer İmâmlar sırasıyla şunlardır: el-Hasan el-Müctebâ, el-Hüseyn eş-şehîd fî Kerbelâ, Ali Zeynelâbidîn, Muhammed el-Bâkır, Cafer es-Sâdık, Mûsâ el-Kâzım, Ali er-Ridâ, Muhammed el-Cevvâd, Ali el-Hâdî, el-Hasan el-ahîru'l-'Askerî ve gelmesi beklenen el-Kâim Muhammed el-Mehdî.** Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun.

Yüce Allah'ın yadsınamaz delilleri ve parıldayan hidayet güneşleri olan Oniki İmâmlar, insanlar için doğru yolu aydınlatmışlar, mutlu bir hayatın çerçevesini çizmişler, onlara erdemi ve adaleti öğütlemişlerdir. İnsanlar bu *masum* (hatasız) İmâmların yolundan giderek hidayet kapılarından içeri girseydi, kendilerini yok olma uçurumlarına savuran fitne dalgalarından kurtulabilirlerdi. Böylelikle “erdemli insan” olma aşamalarını peşi sıra kat ederek dünya ve ahirette saadete ulaşabilirlerdi. Bu anlamda Peygamberimizin şu hadisi büyük önem taşımaktadır: **“Ehlibeyt'imın aranızdaki misali Nuh'un gemisine benzer. Ona binen kurtulur, ona sırt çeviren boğulur. Yine**

⁵ Bu hadis ile ilgili rivayetler oldukça çoktur. Bunlardan bazıları: Birinci kardeşlik günüyle ilgili hadise, Ahmet bn. Hanbel *Menâkıbu 'Alî (Ali'nin Menkıbeleri)* adlı kitabında; İbn 'Asâkir *Târîh medîneti dimaşk* kitabında; Begavî ve et-Tabarânî derlemelerinde; Bârûdî *el-Ma'rife* adlı kitabında; İbn 'Udeyy ve daha niceleri kitaplarında yer vermişlerdir. İkinci kardeşlik günü ile ilgili et-Tabarânî'ye ait *el-Kebîr* adlı kitapta İbn Abbas'tan bir rivayet mevcuttur. Bu rivayete el-Muttakî el-Hindî *Kenzu'l-'ummâl* adlı eserinde ve bu eserin seçmelerinde yer vermiştir. 'İmâm-ı Ali'nin kapısı hariç, diğer tüm kapıların kapatılması' ile ilgili hadisi Câbir bn. Abdullah rivayet etmiştir. Bu rivayete el-Kundûzî'nin *Yenâbî'u'l-mevedde* adlı eserinin dokuzuncu bölümünde yer verilmiştir. 'Hamza'nın kızı' olayıyla ilgili hadis için bkz. en-Nesâî, *el-Hasâisu'l-'alevîyye*, s. 19.

Ehlibeyt'imın aranızdaki misali *Hitta*⁶ kapısı gibidir; o kapıdan içeri giren bağışlanır.”⁷

Bilindiği üzere Arap Alevîler Oniki İmâma sıkı sıkıya bağlıdırlar. Onların Allah'ın yeryüzündeki halifeleri, ilminin haznedarları ve tüm yaratılanlara karşı Allah'ın delilleri olduklarına canı gönülden inanırlar. Arap Alevîler, Oniki İmâm'ın *masum* olduğuna, onlara sarılanların hiç bir zaman dalâlete düşmeyeceklerine, onların nuruyla aydınlananların asla yollarını şaşırmayacaklarına kanaat getirirler. “...Onlar, lütuflandırılmış kullardır. Onlar, O'nun sözünün önüne geçmezler; onlar yalnız O'nun emriyle iş yaparlar. O, onların önlerindeki de arkalarındakini de bilir. Onlar, O'nun hoşnutluk verdiklerinden başkasına da şefaet etmezler. Ve onlar, O'nun korkusundan titrerler. İçlerinden her kim, 'ben O'nun dışında bir ilahım' derse, böylesini cehennemle cezalandırırız. Zalimleri işte böyle cezalandırırız biz.” (Enbiyâ:26–29) Peygamberimizin cahilleri azarlayıp gafilleri uyardığı şu iki hadisi oldukça açıktır: “Ey insanlar! Ben aranızda iki şey bırakıyorum; onlara sarılırsanız dalâlete düşmezsiniz: Allah'ın kitabı ve Ehlibeyt'im.”⁸ “Ben aranızda iki değerli şey bırakıyorum: Allah'ın kitabı ve Ehlibeyt'im. Bu ikisine sarılmanız durumunda benden sonra asla dalâlete düşmezsiniz.”⁹ Akılları Ehlibeyt'e davet eden ve inananları onlara uymaya çağıran hadisler sayılamayacak kadar çoktur. Bu hadisleri görmek isteyenleri hadis kitaplarına yönlendiriyoruz.

Özetleyecek olursak: Her Arap Alevî, yüce Allah'ın hak dini olan ve hiç bir şüphe içermeyen İslam dinine bağlı bir Mümin Müslüman'dır. Kur'ân-ı Şerîf onun kitabıdır, Kâbe kiblesidir. Her Arap Alevî, Rabbinin kendisine farz kıldığı şeyleri bilir ve bunları elinden geldiğince yerine getirmeye çalışır. İyiliği emreder, kötülüğü yasaklar. Gücü yettiğince barış için çalışır. Allah ve Resulünün helal kıldığını helal, haram kıldığını haram kılar. Allah yolunda hiç bir tehditten korkmaz. Her Arap Alevî, fıkıh meselelerinde 6. İmâm Ebû Abdullah Cafer es-Sâdık'a başvurur. Kuran'ın yorumlanmasında ve vahyin hükümlerinin açıklanmasında İmâm es-Sâdık'tan daha yetkin bir kimse tanımaz. O ki nübüvvet ağacının bir dalıdır, hak sahibi İmâm'dır. Şüphesiz ki onun izlediği hak yolu, takip edilmeye diğer yollardan daha layıktır. Bu İmâm ki nübüvvet evinin bir bireyidir ve elbette ki ev sahibi, evin içindekileri başkalarından daha iyi bilir. Her Alevî, fıkı işte bu *masum* İmâm'dan alır, ilmi ondan rivayet eder. Namazını onun belirttiği şekilde kılar ve kitaplarını onun öğretisi doğrultusunda kaleme alır.

Arap Alevîlerde İslam'ın Temel İlkeleri

⁶ *Hitta* kelimesi, **Bakara: 58**'de şu şekilde yer alır: “**Şöyle demiştik: Şu kente girin; orada bulunanlardan dilediğiniz şekilde bol bol yeyin. Kapıdan secde ederek girin ve *Hitta* (affet bizi) deyin ki hatalarınızı bağışlayalım...**”

⁷ Et-Tabarânî, Ebû Sa'îd'ten naklettiği bu hadise *el-Avsat*'ta yer vermiştir. Aynı hadis için bkz. en-Nebhânî, *el-Erbe'ûna erbe'ûna hadîsen*, s. 216.

⁸ Bu hadisi et-Tirmizî ve en-Nesâî, Câbir'den nakletmişlerdir. Bkz. el-Muttakî el-Hindî *Kenzu'l-'ummâl*, c. 1, s. 44.

⁹ Bu hadisi et-Tirmizî ve en-Nesâî doğrulamışlardır. Ahmed bn. Hanbel, *Müsned*, c. 5'te; el-Hâkim, *el-Müstedrek*'te; ez-Zehebî, *Talhîsu'l-müstedrek*'te bu hadise yer vermiştir.

a) Tevhid

Arap Alevîler kâinatın tek bir ilahı olduğuna inanırlar. O'nun ne bir benzeri ne de bir ortağı vardır. Hiç bir şeye benzemez ve hiç bir şey kendisine benzemez. O, kemal ve yücelik sıfatlarının tümünün sahibidir; noksan sıfatlardan münezzehtir. Mutlak varlık yalnızca O'dur; varlığı için hiç bir şeye muhtaç değildir. O, kendi kendine yetendir. Bütün varlıkları kendisi yaratmıştır. Tek tapılan O'dur. O'ndan başkası tapılmaya layık değildir.

O, şu hak sözüyle kendisini tanıttığı gibidir: **“De ki: O, Allah'tır, tektir. Allah'tır; Samed'tir. Ne doğurmuştur O, ne doğurulmuştur. O'nun hiçbir dengi yoktur.” (İhlâs Suresi)**

b) Adalet

Arap Alevîler, yüce Allah'ın adil olduğuna ve yarattıklarına asla zulmetmeyeceğine inanırlar. **“...Rabbin hiç kimseye zulmetmez.” (Kehf:49)** O, çirkin eylemlerden münezzehtir; zulmetmez ve zulmü onaylamaz. Adaletin gereği olarak kullarına üstesinden gelemeyecekleri görevler yüklemeyiz. Onlara sadece kendi iyilikleri için olanı ve yapmaya güçlerinin yeteceği şeyleri emreder. Onları yalnızca terk edebilecekleri ve kendilerine zarar verecek şeylerden sakındırır. **“Allah, hiçbir benliğe kapasitesini aşan bir yük yüklemeyiz...” (Bakara:286)** Allah, yine adaletin gereği olarak kullarına iyi ve kötüyü gösterdikten, onları dilediklerini seçmekte özgür kıldıktan sonra onlara yaptıklarının sorumluluğunu yükler. **“Kim iyi bir iş yaparsa bu kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa aleyhinedir. Rabbin kullara zulmedici değildir.” (Fussilet:46)**

c) Nübüvvet

Arap Alevîler yüce Allah'ın, kullarına bir lütfu olarak onların arasından peygamberler seçtiğine ve bu peygamberleri –görevlendirilmelerinin öncesinde ve sonrasında – dalgalıktan, unutkanlıktan, kasıtlı veya kasıtsız günah işlemekten koruduğuna inanırlar. Peygamberler zamanlarının en üstün kişileridir. Kişilikleri olgunluğun doruk noktasına ulaşmıştır. Benlikleri, ayıplanan eylemlerden arınmıştır. Bu yüzdendir ki onları yermek, yaratılışlarını veya ahlaklarını kötülemek imkânsızdır. Bu da onların peygamberliklerinin ve davalarında haklı olduklarının en büyük kanıtlarından biridir. Buna ek olarak peygamberlerin çağrıları akla yatkın olsun, kalpler onlara ısınsın, kullar onlara gönül rahatlığıyla inansın ve itaat etsin diye yüce Allah, peygamberlerini doğa kanunlarını yenen mucizelerle desteklemiştir. Allah, peygamberleri insanlara neyin doğru neyin yanlış olduğunu açıkça göstermeleri, mutluluğu ve barışı getirecek şeyleri emrederek zarar ve fesadı getirecek şeyleri yasaklamaları için göndermiştir. **“Müjdeleyici ve uyarıcı elçiler gönderdik ki elçiler geldikten sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri olmasın. Allah güçlü ve bilge olandır.” (Nisâ:165)** Kur'ân-ı Kerîm'de toplam 25 Nebi ve Resulün adı geçmektedir. Bunlardan birincisi Hz. Âdem, sonuncusu ise Hz. Muhammed'tir. Azim sahibi Resuller beş tanedir: Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed. Allah'ın salât ve selamı hepsinin üzerine olsun. **“Sizin için dinden Nuh'a**

önerdiğini, sana vahiy ettiğini, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya önerdiğimizi şöyle diyerek kanunlaştırdı: Dini ayakta tutun; onda ayrılığa düşmeyin..." (Şûrâ:13)

d) İmâmet

Arap Alevîler İmâmetin dinî ve dünyevî anlamda genel bir önderlik ve kutsal bir makam olduğuna inanırlar. Allah bu makama dilediğini seçer. **"Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçme hakkı yoktur..." (Kasas:68)**. İmâmlar daha önce de belirttiğimiz gibi Oniki tanedir. Alevîlere göre Oniki İmâm, peygamberler gibi dalgınlıktan, yanılığdan ve günahlardan korunmuştur. Nitekim bu böyle olmasaydı onların dinî söz ve eylemlerine itimat etmek mümkün olmazdı.

Hz. Muhammed, Rabbinin emriyle kendisinden sonra yerini alacak olan halifeyi/imâmı belirtmiştir. Aynı şekilde Oniki İmâmlardan her öncel, ardılını bildirmiştir. Oniki İmâmlar, Peygamberin dinî ve dünyevî tüm görevlerini üstlenmişlerdir. Onların peygamberden tek farkları kendilerine vahyin inmemesidir. Peygamberin sahip olduğu tüm haklara Oniki İmâm da sahiptir. **"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin; Resule ve içinizdeki yönetim sahiplerine de itaat edin..." (Nisâ:59)**

e) Kıyamet

Arap Alevîler, yüce Allah'ın insanları dünyadaki eylemlerinden hesap sormak için öldükten sonra diriltip mezarlarından çıkaracağına inanırlar. **"...Bu, Allah'ın; kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, güzellikler yapanları da güzellikle ödüllendirmesi içindir." (Necm:31)** Nitekim kıyamet olmasaydı emir ve yasakların bir anlamı kalmazdı. Ödüllendirme ve cezalandırma ortadan kalkar, tehditler ve vaatler suya düşerdi. Dolayısıyla kıyamete inanmak kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. **"Bu böyledir, çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O, ölüleri diriltir ve O her şeye kadirdir. Kıyamet vakti mutlaka gelecektir; onda kuşku yoktur. Ve Allah kabirlerdeki ölmüşleri diriltecektir." (Hac:6-7)**

Arap Alevîlerde İslam'ın temel ilkelerinin ne olduğuna böylece değinmiş olduk. Bu temelleri takip eden ayrıntıları, örneğin namaz, oruç, zekât, hac, cihat gibi ibadetleri; sabır, doğruluk ve emanet gibi ahlak unsurlarını; alım, satım, evlenme, boşanma, kefalet ve ziraat gibi muameleleri ve diyet, kısas, kefarete gibi hükümleri ise kitabın ana hedefinden uzaklaşmamak için kaleme almaya gerek görmüyoruz. Biz Arap Alevîlere göre 'İslam'ın temelleri ve bu temellerin ayrıntıları' konusunda daha geniş bilgi edinmek isteyenler, Suriyeli iki değerli din adamı Şeyh Mahmut es-Sâlih'in ve Şeyh Abdullatif el-Hayyir'in *el-Muhtasaru'l-câmi'* adlı kitabından ve diğer din âlimlerimizin yazdığı kitaplardan yararlanabilirler.

Arap Alevîlerde İslam Hukukunun Kaynakları

Arap Alevîlere göre İslam hukukunun dört kaynağı vardır:

a) Kur'ân-ı Kerîm

Arap Alevîler tüm Müslümanların elinde bulunan Kur'ân-ı Kerîm'in yüce Allah'ın ekleme yapılmamış, eksiltilmemiş ve herhangi bir değişikliğe uğramamış kitabı olduğuna inanırlar. **“Batıl ona ne önünden gelebilir ne de arkasından. Bilge olandan, hamd edilenden bir indirmedi o.” (Fussilet:42)**

b) Sünnet

Arap Alevîler *masum* olan birinin – ister Nebi olsun, ister İmâm – sözlerini, eylemlerini ve onaylamalarını kutsal sünnet sayarlar. Sünnetin sahih olduğu kesinleştikten sonra onu inkâr etmek, Kur'ân hükümlerinden birini inkâr etmekten farksızdır. Sünnetin Kur'ân-ı Kerîm'le örtüşmemesi imkânsızdır.¹⁰ **“...Ve sana bu Kur'ân'ı indirdik. Kendilerine indirileni insanlara açıklayasın ve böylelikle insanlar derin derin düşünsünler diye.” (Nahl:44)**

c) İcmâ' (Görüş Birliği)

Arap Alevîler Müslümanların – aralarında *masum* İmâmın da olması koşuluyla – izini Kur'ân'da ve kutsal sünnette bulamadığı bir konu hakkında vardıkları ortak sonucu, İslam hukukunda geçerli bir kanıt olarak kabul ederler. Çünkü *masum* İmâmın görüşünün Kur'ân'a ve sünnete asla ters düşmeyeceği kesindir.

d) Akıl

Arap Alevîlere göre, akılı bir fıkıh delili gibi kullanabilecek kişiler ilimde geniş ufuklara ulaşan âlimlerle sınırlıdır. Bu âlimler ayrıntı niteliğindeki hükümleri çok kapsamlı delillerden ortaya çıkarma yetisine sahip; eserleriyle, fetvalarıyla ve dürüst tavırlarıyla içtihat derecesini kazanmış kişilerdir. Bunlar pek az sayıdadır. Bununla birlikte Kur'ân'a ve sünnete aykırı hüküm vermeleri durumunda verdikleri hükme asla itibar edilmez.

Arap Alevî Âlimler ve Fıkıhçılar

Arap Alevî âlim ve fıkıhçıların önde gelenleri şunlardır:

Ebû Muhammed Hasan bn. Ali bn. Hüseyin bn. Şu'be el-Harrânî: Tuhefu'l-'ukûl 'an âli'r-resûl (Ehlibeyt'ten Akıllara Hediye) adlı eserin sahibidir. Bu eser, mantıklı kanıtlar ve güvenilir hadisler bakımından oldukça zengindir. El-Harrânî 4./10. yüzyılda

¹⁰ Bilindiği üzere yalan hadis üretme furyası Hz. Muhammed henüz sağken başlamış ve yüzyıllarca sürerek hanif İslam'ı arka planda bırakmıştır. İslam adı altında, çıkar ve keyfiyetin belirlediği, hurafelerle dolu bir din hâkim kılınmıştır. Mısırlı yazar Mahmut Ebû Reyya'nın özgün çalışması *Advâun 'ala's-sünneti'l-muhammediyye (Hz. Muhammed'in Sünneti Üzerine Açıklamalar)* konu hakkında doyurucu bilgi içermektedir. Arap Alevîler “hadis” konusunda oldukça titizdirler. Kur'ân-ı Kerîm ve akılla çelişen, rivayet yolları şüpheli olan hadislerle itibar etmezler.

Harran'da yaşamıştır. Şia'nın ünlü âlimlerinden Şeyh Sadûk'un çağdaşı, Şeyh Tûsî'nin de hocasıdır.

Ebû Muhammed Yezîd bn. Şu'be: Hayrı ve hayır yapmayı seven gezgin bir âlimdi. Kâbe'yi tavaf etmiş ve hacca Kirman adasının sahibi Ebû'l-Feth Abdülkerîm el-Kirmânî ile tanışmıştır. Kirmânî'nin adaya gitme davetini kabul etmiş ve oradan da Yemen dolaylarına geçmiştir. Yemen'de İslam'ın hoşgörülü öğretisini yaydıktan sonra vatanına geri dönmüş ve Hama'da vefat etmiştir.

Ebu't-Tayyib Ahmed bn. Hüseyin: *El-Münşid* lakabıyla meşhurdur. Daima Hz. Muhammed'in ve Ehlîbeyt'inin – Allah'ın salât ve selamı üzerlerine olsun – mucizelerini konu edinen şiirler okuduğu için *el-Münşid* lakabıyla tanınmıştır. Güzel yüzlü, yanık sesli bir âlim ve fıkıhçıydı. Gayrı Müslimleri İslam'a davet ederdi. Onun sayesinde birçok Yahudi ve Hıristiyan, Müslüman olmuştur. Bunların bazıları Kur'ânı ezberlemiş ve kendisi ile hacca gitmişlerdir. El-Münşid, el-Cezîm denilen beldede yaşadı ve altmış yaşında hayata gözlerini kapadı. Mezarı 9. İmâm Muhammed el-Cevvâd'ın türbesinin civarındadır.

Ebû Hamza el-Kettânî: Arap dilini ve gramerini çok iyi bilen, dinler hakkında geniş bilgiye sahip olan bir âlim ve fıkıhçıydı. Kur'ân'ı ezbere biliyordu. Tartışmalarda güçlü kanıtlar ortaya koyma yeteneğine sahipti. Bunun yanı sıra karşısında kimsenin duramadığı bir yiğitti. Birçok defa hacca gitmiştir. Hums şehrinde vefat etmiştir.

Ebû'l-Hasan Ali bn. Batta el-Halebî: Kur'ân'ı ezbere bilen, Arap dili ve gramerinin üstatlarından ve kelim ilminin önde gelen âlimlerindendir. İlmî seyahatlerinden birinde İskenderiye şehrine giderken deniz korsanları tarafından esir edilmiş ve bir Yahudi'ye satılmıştır. Bu Yahudi kısa bir süre zarfında Müslüman olmuş, Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenmiş ve el-Halebî ile hacca gitmiştir.

Haydar bn. Muhammed el-Katîfî: Arap Alevîlerin önde gelen hadis âlimlerindendir. Bağdatlı Hıristiyanlardan bir grubu Müslüman yapmıştır. El-Kerh kentinde altmış yaşında vefat etmiştir. Ahmed bn. Hanbel'in yanında gömülüdür.

Abdurrahman el-Cercerî: Kur'ân'ı Kerîmi çok güzel okuyanlardandı. Dokuz Yahudi'yi Müslüman yapmış ve onlarla hacca gitmiştir.

Ebû Zerr Sehl bn. Muhammed el-Kâtib: Arap Alevîlerin büyük âlimlerindendir. Seyfûddeve'nin hocalığını yapmıştır. Bu üstat, derin bilgisine ve yüksek şerefine ek olarak hünerli bir edebiyatçı ve usta bir şairdi.

Alevî Edebiyatçılar

Alevîlerin ünlü edebiyatçılarından bazıları şunlardır:

Ebû-I Feth Osman bn. Cinnî en-Nehavî: Arap Alevîler onu İbn Yahya en-Nehavî olarak tanırlar. Onun ünü, edebiyattaki derecesini belirtmeye yeterlidir. Es-Se'âlibî onun için şöyle der: "O, Arap dilinde büyük bir otoritedir. Edebiyatçıların piridir. Büyük şair el-Mütennebî ile sıkı bir dostluğu vardı. Uzun bir müddet onun şiirini yorumladı, gramerini açıkladı. Edebiyattaki konumunun yüksekliğinden ve değerinin büyüklüğünden dolayı çok az şiir yazdı."

Abdullah bn. 'Amr el-Fayyâd: Arap Alevîlerin meşhur ve yetenekli edebiyatçılarından. Es-Se'âlibî onu şöyle tanıtır:

Seyfûddeve'nin kâtibi ve dostuydu. Edebiyat alanında ve düzyazıda geniş ufuklara sahipti. Şiirde olsun düzyazıda olsun Arapça'ya çok hâkimdi. Net ifadesi ve güçlü anlatımından dolayı Seyfûddeve sultanların huzuruna ondan başkasını elçi olarak göndermezdi. Es-Sâbî *et-Tâcî* adlı kitabında ona yer vermiş ve es-Seriyy onu birkaç kaside ile övmüştür.

Es-Seriyy bn. Ahmed el-Kindî: Arap Alevîlerin büyük şairlerinden ve meşhur edebiyatçılarından. Es-Seriyy er-Refâ adıyla tanınır. Es-Se'âlibî *el-Yetîme* adlı yapıtında ondan şöyle söz eder: "İnci gibi dizelerin ve sihirli şiir değneğinin sahibi es-Seriyy'den haberin var mı senin? Allah aşkına onun dili ne kadar da tatlı, sözleri ne kadar da duru, yeteneği ne kadar da büyüktür. Şiirleri arasında tarih sayfalarına yazılabilecek ve edebiyat panolarına asılabilecek nitelikte şiirler biliyorum."

Muhammed bn. Ahmed bn. Hamdân: El-Habbâz el-Beledî lakabıyla tanınır. Döneminin en renkli kişiliği idi. Onun gibisine çok az rastlanır. Çünkü o, okuma ve yazma bilmemesine rağmen Kur'ân-ı Kerîm'i kulak dolgunluğuyla ezberlemişti. Es-Se'âlibî *el-Yetîme* adlı eserinde onu şöyle anar:

Musul'u içine alan ve el-Cezîre denilen diyarın Beled isimli yöresindendir. Bu yörenin yetiştirdiği en değerli kişiliklerdendir. Onun en ilginç yanı, okuma ve yazması olmamasına rağmen şiirinin güzelliklerle ve ince nüktelerle dolu olmasıdır. Hemen hemen her şiirinde güzel bir anlama veya yaygın bir atasözüne yer vermiştir. Şiirlerinde Alevî olduğunu çoğu zaman vurgulamıştır.

Bu isimler tarih sayfalarını inci gibi eserleriyle süsleyen, ilim ve edebiyat hazinelerini pırlanta misali yapıtlarıyla zenginleştiren Alevî âlim ve edebiyatçılardan yalnızca bir kaçıdır. Bunun yanı sıra ilim ve edebiyat alanlarında onlardan geri kalmayan, üretken fikirleriyle onların seviyesinde olan, fakat gözlerden uzak mütevazı bir yaşamı seçtikleri için tanınmayan çok sayıda şahsiyet vardır. "Erdemli insan" mertebesine

ulaşmaya gayret eden, şan ve şöhrete değer vermeyen, dünya sahnesine çıkmak yerine yüce değerlerle uğraşmayı tercih eden bu şahsiyetlerden bazıları şunlardır: Ebû'l-Hasan Ali bn. Hamza bn. Şu'be, Ebû'l-Hüseyin Muhammed bn. Hâmid es-Serrâc, Ebû Muhammed Abdullah el-Kettânî, Ebû Muhammed Abdullah bn. Kutâde el-Ferrâ, Ebû Abdullah Muhammed bn. Müdlik er-Rakkî el-Verrâk, Ebû'l-Feth Muhammed bn. Hasan el-Kâdî (el-Katî'î lakabıyla tanınır), Muhammed bn. Muhammed el-Bağdâdî (el-Muhelhilî lakabıyla tanınır), İbrahim bn. Osman bn. el-Mustalik en-Nu'mânî, Safiyyüddîn Haydar bn. Mihver el-Fârikî ('Abdu'l-Mümin es-Sûfî lakabıyla meşhurdur), Ebû Muhammed Hasan bn. Muhammed el-Beledî, İmâdüddîn Ahmed bn. Câbir el-Gassânî (Şeyh Ahmed Kırfâs adıyla tanınır), Hasan bn. Hamza eş-Şîrâzî es-Sûfî, Hasan bn. Mekzûn es-Sincârî (emir, mutasavvıf, şair ve filozof), Muhammed Müntecebuddîn el-Ânî, Celâleddîn bn. Mu'ammer es-Sûfî, Abdullah en-Nâsîh el-Bağdâdî, İsa el-Edîb el-Bânyâsî ve Ebû'l-Feth Muhammed bn. Hasan el-Bağdâdî.

Bu şahsiyetler karanlık dönemlerin aydın fikirli düşünürleriydiler. Her ne kadar tarih onları ihmal etmiş olsa da onlar eserleriyle hala aramızda yaşıyor, beğeni ve takdirimizi kazanıyorlar. Onlardan her birinin fikirlerini ortaya koyduğu bir eseri mevcuttur. Onlardan bazılarının ruhi felsefede ve ilahiyat alanında mükemmelliğin doruğuna ulaşan yazılı eserleri, bazılarının da şiirin farklı alanlarında kulakları mest eden, kalpleri esir alan ve ruhları büyüleyen eserleri vardır.

Köklü tarihimiz var, bir de soylu atalar,

Anılınca adları, güller nergisler açar.

(Hamid Hasan, 1915–1999)

Arap Alevîlerin Gelenekleri

Kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel değerler, inançlar ve davranışlar geleneği oluşturur. Arap Alevî Müslümanların geleneklerine göz atacak olursak bu geleneklerin diğer Müslümanların güzel geleneklerinden farklılık göstermediğini görürüz. Bu geleneklere kısaca değinelim:

Evlilik ve Düğün: Ailelerinin rızasını alarak evlenmeye karar veren gençler, ilk aşamada bu kararın ilanı anlamına gelen bir nişan töreni düzenlerler. Eş ve dostların katıldığı bu törende önce bir din adamı nişan duasını yapar ve Fâtiha okur. Daha sonra genç çifte nişan yüzükleri takılır ve müzik eşliğinde eğlenilir. Düğün günü yaklaştığında imam nikâhı kıyılır. İmam nikâhı Arap Alevîlerde resmi nikâh kadar önemlidir. Düğünden bir veya birkaç gün önce kına gecesi yapılır. Bölgesel müziklerin eşliğinde gelin ve damat adaylarına kına sürülür, davetlilerin hediyeleri sunulur. Düğün törenine katılım oldukça geniş olur. Düğün için yaz ayları ve hafta sonunda bir gün tercih edilir. Düğünde halaylar çekilir, oyunlar oynanır. Geline kardeşleri tarafından kuşak bağlanır. Genç çifte yüzükleri ve davetlilerin armağanları takılır. Armağanların takılmasıyla düğün sona erer.

Sünnet: Arap Alevîler erkek çocuklarını genelde 1–7 yaşları arasında sünnet ederler. Sünnet günü yakın çevre davet edilir. Davetlilere ikramda bulunulur, hediyeler kabul edilir. Kur'ân-ı Kerîm ve dualar okunur. Çocuklar kirve denilen bir aile dostunun kucağında sünnet olurlar. Son zamanlarda sünnet törenlerinde de müzikli eğlenceler yapılmaktadır.

Yemekler: Arap Alevîlerin yemek kültürünü zengin Akdeniz mutfağı oluşturur. Bu mutfağın odağında taze sebze ve meyveler, zeytinyağı gibi sıvı yağlar, tavuk, et ve balık bulunur. Arap Alevîlerde sebze yemekleri sevilir. *Maklûbe* adını verdikleri pirinç, kuş üzümü, çam fıstığı, kızarmış patlıcan ve kuzu eti ile yapılan yemek çok lezzetlidir. Evlerde mangal yakma, içli köfte yapma, fırınlarda lahmacun ve börek pişirme yaygındır. Köylerde tandır ekmeği günümüzde de pişirilmektedir. Ev hanımları kış için patlıcan ve bamyayı kurutarak saklar; zeytin, peynir gibi ihtiyaçları temiz ve sağlıklı olacak şekilde ambalajlar; domates ve biber salçalarını kendi elleriyle çekerler. Tatlılardan özellikle baklava ve künefe sevilir. Evlerde muhallebi gibi süt tatlıları yapılır.

Bayramlar: Bütün Müslümanlar gibi Ramazan (*Fıtr*) ve Kurban (*el-Adhâ*) bayramlarını kutlarlar. Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi vasi ve halife tayin ettiği gün olan *Gadîr* günü de Arap Alevîler için büyük bir bayramdır. Bu üç bayram coşkuyla kutlanır. Bayramlarda bir araya gelinir, muhabbet edilir ve hasret giderilir. Maddi durumu uygun olanlar bayramlarda kurban keser; eş-dostlarına, konu-komşularına yemek verir ve ihtiyacı olanlara yardımda bulunurlar. Bayramlarda ayrıca kabir ziyaretleri yapılır ve Kur'ân-ı Kerîm okunur.

Cenaze Merasimleri: Arap Alevîler cenazelere büyük önem verirler. Bundan dolayı cenaze merasimine katılım oldukça geniş olur. Cenaze genelde evden veya mescitten kaldırılır. Ölü, yıkanıp kefenlendikten sonra *musalla* taşına konur. Bir Arap Alevî din adamının imamlığında cenaze namazı kılınır. Defin sırasında Kur'ân-ı Kerîm'den ayetler (genellikle *Yâsîn-i Şerîf*) okunur, hatim duası edilir. *Telkîn* duasının yapılması ve herkesin kabre bir avuç toprak serpmesiyle merasim biter. Cenaze sahipleri taziyeleri evlerinde kabul eder. Ertesi sabah kalabalık bir grupta kabir ziyaret edilir ve Kur'ân-ı Kerîm okunur. Aynı günün öğleden sonraya rastlayan bir saatte cenaze evinde Kur'ân okunur ve hatim duası yapılır. Bu toplantıya çok sayıda din adamı ve diğer davetliler katılır. 7. günde yine kabir ziyaret edilir, daha önce duyurulan bir saatte cenaze evinde Kur'ân okunur, hatim duası yapılır. Ölen kişi eğer saygın bir din adamı veya topluma hizmet etmiş aydın bir kişi ise şairlerin hazırladığı Arapça mersiyeler okunur. Bu mersiyelerde Hz. Muhammed'in ve Ehlîbeyt'in ölümüyle ilgili hikmetli sözlerine değinilir, ölen kişinin faziletleri dile getirilir ve akrabalarına sabır öğütlenir. Törenin bitiminde davetlilere cenaze sahiplerinin hazırladığı yemek ikram edilir. Bu yemek genelde pilav ve hoşaf; pilav ve fasulye veya lahmacun ve tatlı ikilisinden oluşur. Cenaze sahipleri, toplumun genelinden maddi ve manevi büyük destek görür.

Adnan Sincarlı, Mayıs 2007